

כיצד הגיעה מגילת קהלת אל כתבי הקודש? - א
פרופ' אביגדור שניאן, האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים
avigdor.shinan@mail.huji.ac.il

[1] משנה ידים ג, ה:

ר' יהודה אומר: שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת.
ר' יהושע אומר: קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת...
אמר ר' שמעון בן עזאי: מקובל אני מפי שבעים ושניים זקן... ששיר השירים וקהלת
מטמאים את הידים.

אמר ר' עקיבא: חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא
את הידים, שאין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל
כתובים קדש ושיר השירים קודש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת.
אמר ר' יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר' עקיבא: כדברי בן עזאי כך נחלקו וכן גמרו.

[2] אבות דרבי נתן נוסח א פרק א: אבא שאול אומר... בראשונה היו אומרים משלי
ושיר השירים וקהלת גנוזים היו, שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים,
ועמדו וגנזו אותם עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם.

[3] תלמוד בבלי שבת ל ע"ב: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה
דרב: ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה, ומפני מה
לא גנזוהו - מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה.

תחילתו דברי תורה - דכתיב (קהלת א) 'מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת
השמש' ואמרי דבי רבי ינאי: תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש - יש לו. סופו
דברי תורה - דכתיב (קהלת יב) 'סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו
שמור כי זה כל האדם'.

ומאי דבריו סותרין זה את זה?

כתיב (קהלת ז) 'טוב כעס משחוק' וכתיב (קהלת ב) 'לשחוק אמרתי מהולל'.
כתיב (קהלת ח) 'ושבחתי אני את השמחה' וכתיב (קהלת ב) 'ולשמחה מה זה עושה'.
לא קשיא.

'טוב כעס משחוק' - טוב כעס שכועס הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בעולם הזה,
משחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא על הרשעים בעולם הזה.
'ולשחוק אמרתי מהולל' - זה שחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים בעולם
הבא.

'ושבחתי אני את השמחה' - שמחה של מצוה,
'ולשמחה מה זה עושה' - זו שמחה שאינה של מצוה.

קהלת רבה / קהלת זוטא

[4] קהלת רבה, פרשה א: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש - ר' אחא
בשם ר' חלפיי: עמלו תחת השמש ואוצר לו למעלה מהשמש. אמר ר' יודן: תחת
השמש אין לו, למעלה מן השמש יש לו.

[5] קהלת רבה, פרשה א: אמר ר' בנימין: ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני
שמצאו בו דברים מטין לצד מינות.

אמרו: הרי כל חכמתו של שלמה שבא לומר 'מה יתרון לאדם בכל עמלו'? יכול אף
בעמלה של תורה? חזרו ואמרו: לא אמר 'בכל עמל' אלא 'בכל עמלו', בעמלו אינו
עמל אבל עמל הוא בעמלה של תורה...

אמרו: כל חכמתו של שלמה כך שאמר 'שְׁמַח בְּחֹר בְּיָדוֹתֶיךָ וּיְטִיבֶךָ לְבָךְ בְּיָמֶי
בְּחֹרוֹתֶיךָ וְהִלֵּךְ בְּדַרְכֵי לְבָךְ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ?' ומשה אמר (במדבר טו) 'ולא תתורו אחרי'

לבבכם ואחרי עיניכם', הותרה הרצועה? לית דין ולית דיין? כיון שאמר 'וְדַע כִּי עַל כָּל אֵלֶּה בִּיאֵךְ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט', אמרו יפה אמר שלמה.

[6] **שיר השירים רבה א, א:** ג' ספרים כתב משלי וקהלת שיר השירים. אי זה מהן כתב תחלה? ר' חייא רבה ורבי יונתן. רבי חייא רבה אמר: משלי כתב תחלה ואחר כך שיר השירים ואחר כך קהלת...

ר' יונתן אמר שיר השירים כתב תחילה ואחר כך משלי ואחר כך קהלת ומייתי לה ר' יונתן מדרך ארץ: כשאדם נער אומר דברי זמר, הגדיל אומר דברי משלות, הזקין אומר דברי הבלים.

ר' ינאי חמוי דר' אמי אמר: הכל מודים שקהלת בסוף אמרה.

קהלת פרק א: (א) דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם: (ב) הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הפל הבל: (ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש: (ד) דור הלך ודור בא והארץ לעולם עמדת: (ה) וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם: (ו) הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שוב הרוח: (ז) כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת: (ח) כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא אֵזן משמע: (ט) מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש: (י) יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפננו: (יא) אין זכרון לראשנים וגם לאחרנים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרינה.

[7] **קהלת רבה, פרשה א:** 'הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל' - ר' שמואל בר רב יצחק מתני לה בשם ר' שמעון בן אלעזר: שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה עולמות שאדם רואה, בן שנה דומה למלך נתון באיספקרפסטי והכל מחבקין ומנשקין אותו, בן שתים ושלוש דומה לחזיר שפושט ידיו בביבין, בן עשר שנה קופץ כגדי, בן עשרים כסוס נהים משפר גרמיה ובעי אתתא, נשא אשה הרי הוא כחמור, הוליד בנים מעיז פניו ככלב להביא להם מזונות, הזקין הרי הוא כקוף. - הדא דתימר בעמי הארץ, אבל בבני תורה כתיב (מלכים א' א') 'והמלך דוד זקן' - אף על פי שהוא זקן מלך.

[8] **קהלת רבה, פרשה א:** 'וזרח השמש ובא השמש'. ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש, אלא מה הוא כן? עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר. יום שמת ר' עקיבא נולד רבי וקראו עליו פסוק זה 'וזרח השמש ובא השמש', יום שמת רב אדא בר אהבה נולד רב המנונא בריה וקראו עליו 'וזרח השמש ובא השמש'... עד שלא השקיע שמשו של שרה הזריח שמשו של רבקה, הדא הוא דכתיב (בראשית כב) 'ובתואל ילד את רבקה' ואחר כך 'ותמת שרה בקרית ארבע'... עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע, עד שלא השקיע שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל והוא יעבץ, וכן כולם בכל דור ודור, הוי 'וזרח השמש ובא השמש'.

[9] **קהלת רבה, פרשה א:** 'כל הנחלים הולכים אל הים', ומהיכן הארץ שותה? ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר: מימי אוקינוס היא שותה דכתיב (בראשית ב) 'ואד יעלה מן הארץ והשקה'... ור' יהושע אומר: ממים העליונים היא שותה... ממנו (=מן האד) היתה הארץ שותה מתחילה, וחזר בו הקדוש ברוך הוא שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה, ר' שמואל בר נחמן בשם ר' חנינא דציפורי, ואית דאמרי ר' חנין דציפורי בשם ר' שמואל בר נחמן: בשביל ארבעה דברים חזר בו הקדוש ברוך

הוא שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן, בשביל בעלי זרוע, ובשביל להדיח טללים רעים, ושיהא הגבוה שותה כנמוך, ושיהו הכל נושאים עיניהם לשמים.

[10] קהלת רבה, פרשה א: 'כל הנחלים הולכים אל הים' - כל המתים אינן נכנסין אלא לשאול והשאול אינו מתמלא לעולם שנאמר (משלי כז) 'שאול ואבדון לא תשבענה', תאמר משהם מתים בעולם הזה שוב אינם חיים לעולם הבא? תלמוד לומר 'אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת', למקום שהמתים מתכנסין לעולם הבא, שם הם שבים ועתידיים לומר שירה לימות המשיח... דבר אחר: 'כל הנחלים הולכים אל הים' - כל ישראל אינם מתכנסין אלא לירושלים ועולים בפעמי רגלים בכל שנה ושנה, והים איננו מלא, וירושלים אינה מתמלאת לעולם דתנינן 'עומדין צפופים ומשתחויים רווחים'... 'אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת', למקום שישראל מתכנסין בעולם הזה שם הם מתכנסין לעתיד לבוא שנאמר (ישעיה כז) 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים'. דבר אחר: 'כל הנחלים הולכים אל הים' - כל הממון אינו עולה אלא למלכות אדום ומלכות אדום אינה מתמלאת לעולם, דאמר ר' לוי כתיב (משלי כז) 'ועיני האדם לא תשבענה' - ועיני אדום לא תשבענה. תאמר משהממון נכנס באדום שוב אינו חוזר לבעליו? תלמוד לומר 'אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת' - למקום שהממון מתכנס למלכות אדום בעולם הזה משם הוא מתפזר לימות המשיח.

בהרצאה הבאה:

(ח) כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא תִשָּׁבַע עֵין לְרֵאוֹת וְלֹא תִמָּלֵא אֵזֶן מִשְׁמַע: (ט) מֵה שֶׁהָיָה הוּא שֶׁהָיָה וּמֵה שֶׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה וְאֵין כָּל חֹדֶשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: (י) יֵשׁ דְּבַר שֶׁיֵּאמַר רָאָה זֶה חֹדֶשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֵלְמִים אֲשֶׁר הָיָה מְלַפְּנֵנוּ: (יא) אֵין זְכָרוֹן לְרֵאשִׁינִים וְגַם לְאַחֲרֵנִים שֶׁהָיוּ לֹא יְהִיָּה לָהֶם זְכָרוֹן עִם שֶׁהָיוּ לְאַחֲרָנָה.